

פרשת וישב

אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה

[א]

מקורות

ויבאו בני ישראל לשבר בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען: (בראשית פרק מב, ה)

הירושלמי (ברכות פרק ז) לומד מכאן הכלל שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה, וז"ל א"ר סימון נאמר כאן תוך ונאמר להלן תוך, (בראשית מב, ה) ויבאו בני ישראל לשבור בר בתוך הבאים, מה תוך האמור להלן עשרה אף כאן עשרה, וכ"ה בפסיקתא זוטרתא (בראשית פרק מב, ה) ויבאו בני ישראל לשבור בתוך הבאי, מיכן סמכו רבותינו לומר כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה, כתיב הכא ויבאו בני ישראל לשבור בתוך הבאים, וכתוב ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כב, לב).

אבל הבבלי (ברכות כא, ב) לומד ממקום אחר, אמר רב אדא בר אהבה מניין שאין היחיד אומר קדושה שנאמר (ויקרא כב, לב) ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע, דתני רבנאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתוב התם (במדבר ט"ז) הבדלו מתוך העדה הזאת, מה להלן עשרה אף כאן עשרה. אבל עי' בפירוש רבינו בחיי עה"ת (ויקרא כב, לב) שמביא בשם רבינו יעקב שגם גירסת הבלי הוא כמו הירושלמי, וכתב הטעם (שא"א לגרוס כמו הבבלי) משום שאין להביא ראיה מעשר מרגלים לדבר שבקדושה. ועי' לקמן דאולי יהיה נ"מ אם לומדים ממרגלים או לומדים מאחי יוסף, לענין מחלל שבת בפרהסיא.

ומצינו עוד מקור בראשונים מדכתיב (תהלים סח, כז) במקלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. והוא בספר האשכול (הלכות קריאת שמע וברכותיה ו, א) וז"ל, ועומד שליח צבור ואומר קדיש ואומר ברכו, כדאמרין אין פורסין על שמע פחות מעשרה, וכיון דאיכא עשרה, הא כתיב במקלות ברכו אלהים ה'.

דאורייתא או דרבנן

יש להסתפק האם דין זה הוא מן התורה, או אינו אלא מדרבנן. ועי' בפ"ה הר"ן על הרי"ף (מגילה יג, ב בדפי הרי"ף) שכתב להדיא שאינו אלא מדרבנן, וז"ל ומיהו הני מילי כוליהו אסמכתא דרבנן נינהו, דסדר תפלה גופה דרבנן. וכן הביא בברכי יוסף (אורח חיים סימן קלה ס"ק א) בשם ספר ארעא דרבנן (מע' ק אות תקמג) בשם מהראנ"ח (ח"ב סי' לז) דקדושה בעשרה דרבנן, וקרא אסמכתא. וכן נקט האגרות משה (או"ח ב' סי' יח), עי"ש שדן לגבי קטן האוחז ס"ת, ויבואר יותר לקמן.

קיום של מצות קידוש ה' ע"י אמירת דבר קדושה וכו'

אבל לכאורה יש סתירה בדברי האג"מ, שבאג"מ (אורח חיים חלק ב סימן צח) כתב שדין זה דאין אומרים דבר שבקדושה פחות מעשרה, מסתבר דאף שעצם אמירת קדושה וקדיש לא מצינו מדאורייתא, אבל זה שאין אומרים בפחות מעשרה הוא מדאורייתא, כדדריש

מקרא. וכ' שכדבריו כתב גם בספר תפארת שמואל על הרא"ש (ברכות מז, ב), על זה שכתב הרא"ש על ההיא שרבי אליעזר שחרר עבדו להשלימו לעשרה, ומק' הגמ' היכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבדו, ומשני מצוה דרבים שאני, ומסביר הרא"ש דאלים עשה דרבים דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, דהיינו עשה דמקדשין את השם בעשרה ברבים, ואפילו הוי מלתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מן התורה, אפ"ה דחי עשה דיחיד. וכתב הגרמ"פ זצ"ל שנראה פירושו שהעשה הוא שמקדשין שמו ברבים ולא ביחיד, אבל הקידוש גופא הוא מדרבנן שהרי כל תפלה מדרבנן. היינו שאע"פ שאין חיוב מן התורה לומר קדושה, אבל אם אמר קדושה בעשרה יש קיום של מצות קידוש השם. וכן מבואר בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קסז) וז"ל אמת הוא שאם יזדמן לאדם לקדש שמו ברבים בעשרה מקיים מ"ע זו, אבל שיהיה חיוב עליו לקדש שמו בכל יום מן התורה, לית דין ולית דיין, וישראל קדושים מקיימים מ"ע זו ע"י קדיש וקדושה בעשרה, והמתעצל בזה הוה כבועט ומתעצל, אבל אינו עובר על שום ציווי. אבל מלשון הרא"ש יותר נראה שר"ל שאע"פ שאין כאן אפילו קיום מן התורה, אבל עדיין יש בכחו לדחות עשה, משום דהוי מצוה חמורה.

וכן משמע בפירוש המשניות לרמב"ם (מגילה פרק ד) דהוי מן התורה, וז"ל אמר ה' ונקדשתי בתוך בני ישראל, ובא בקבלה כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה.

קטן שהגדיל

ויתכן נ"מ האם אפשר לצרף קטן שהגדיל ואינו ידוע אם הביא ב' שערות, שהרי קי"ל שלא סומכין על "חזקה דרבא" (שאם נהיה בן י"ג שנים, סומכים שכבר הביא ב' שערות) אלא במילי דרבנן, אבל במילי דאורייתא חיישינן שמא עדיין לא הביא ב' שערות, ולכן אם זה שצריכים עשרה הוא מן התורה אז א"א לצרף בן י"ג שנה, ואם אינו אלא מדרבנן אפשר לצרפו. המחבר (אורח חיים סימן נה, ה) פסק שאם לא הביא שתי שערות, אפילו הוא גדול בשנים, דינו כקטן עד שיצאו רוב שנותיו שאז יתברר שהוא סריס, וכתב עליו הרמ"א שאין מדקדקין בשערות, אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזקינן אותו כגדול, ואומרים לענין זה מסתמא הביא שתי שערות. וכתב המ"ב (ס"ק ל"א) ר"ל לענין תפלה שהיא מדרבנן, ואפילו לדעת הפוסקים דתפלה היא דאורייתא, עכ"פ צירוף עשרה לאו דאורייתא הוא, ע"כ סמכינן ע"ז ואמרינן כיון שבא לכלל שנותיו מסתמא הביא שתי שערות, דרוב אנשים מכיון שהגיעו לכלל שנים מסתמא מביאין ב' שערות, אבל לענין שאר חיובא דאורייתא אינו מועיל.

צירוף גר

עוד נ"מ יתכן לגבי הנידון האם גר מצטרף לעשרה, שהפרי מגדים (אורח חיים סימן נ"ה באשל אברהם ס"ק ד) כתב דמסתברא וודאי דגר מצטרף למנין עשרה לכל דבר שבקדושה, אף על גב דאמרינן (ברכות כא, ב) ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כ"ב, לב) ובסוכה (כח, ב) כתבו בתוספות (ד"ה לרבות) ד"בני ישראל" ממעטינן גרים, אי לית רבויא, מכל מקום כאן אסמכתא, דהא גר כשר להיות ש"ץ (בסימן נג, יט), ואין סברא דלא מצטרף לעשרה.

הנודע ביהודה (שו"ת מהדורה קמא אבן העזר סימן נו) נשאל על מסדר קידושין שבירך ברכת אירוסין וברכת נישואין בלי עשרה, וכתב שבדאי **הדיוט כזה עון פלילי הוא שיהא לו עסק בטיב קידושין**. אבל עם כל זה הקידושין והחופה גמרו קנינם, לא מבעיא לדעת רוב הפוסקים שאין הברכות מעכבות, ואף לכתחילה רשאי לעשות נישואין אם אי אפשר למצוא עשרה, ויברך אחר כך. אלא אפילו לדעת הרשב"א שהביא הב"ש (סי' ס"ב סק"ד) שבמקום שאין עשרה אין לעשות נישואין, מ"מ כאן שכבר בירך אלא שלא היה שם עשרה, זה אינו מעכב, ובדיעבד עלתה הברכה אף בלי עשרה. עי"ש שמוכח כדבריו מהא דאיתא בירושלמי, שאם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן שגומר, ואם איתא שעשרה מעכב בדיעבד, איך יגמור זה לבטלה, דבשלמא אם בדיעבד עלתה לו אלא שלכתחילה הצריכו עשרה מפני כבוד קדושת השם ניחא, דיש לומר שבזה שהתחיל בעשרה התחיל בהיתר, והתירו לו לגמור, אבל אם מעכב בדיעבד אינו מובן למה אפשר להמשיך.

האם השכינה נשארת אחרי שעזבו מקצתן

אבל עי' בשו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן יד) דדן לומר שהטעם שאם התחיל בהיתר מותר לסיים הוא, דכיון שאתיא שכינתא כבר בעשרה שהיה בתחלת התפלה, א"כ שוב אין סלוק השכינה עד שיגמרו דבר שבקדושה שהתחילו. ולפי"ז דן לומר לגבי ציבור שהיה בהם ז' ישראלים וג' כהנים, אבל אחד מהם לא היה נשוי, ולכן מנהגו היה לצאת בשעת ברכת כהנים, אבל אם יצא לא יהיה עשרה, ולא יוכלו לברך ברכת כהנים, ולפי הנ"ל שכיון דאין הסתלקות השראה השכינה עד אחר גמר התפלה, א"כ אהני זה מכ"ש לנשיאת כפים אשר לפני זה.

לגבי עיקר החידוש של בעל שבה"ל, עי' בספר אשי ישראל (פרק טו, הע' ו) שמדייק מהביאור הלכה (סימן נה ד"ה ומ"מ) שהשכינה עוזבת כשאין שם עשרה, שהוא דן היכא שהעשירי עבר והלך האם מותר ג"כ להתשיעי ללכת, וכתב **כיון דבלא"ה ליכא עשרה להשראת השכינה**, וגם בלא"ה מותר לגמור, אולי מותר לצאת. משמע שלא אמרינן שהשכינה נשאר אחרי שיצאו מקצתם.

[ב]

מי מצטרף

קטן אוהז ס"ת

כתוב בשולחן ערוך (אורח חיים סימן נה סעיף ד) יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מבן שש ויודע למי מתפללין, ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים, וה"ה דעבד ואשה אין מצטרפין. וכתב הרמ"א ואפילו על ידי חומש שבידו אין לצרפו, מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק. וכתב המ"א שבשעת הדחק אפשר לצרפו אפילו בלא חומש, ומיהו דוקא א' ולא ב'. ולבוש כתב שלא ראה נוהגין לצרפו אפילו בשעת הדחק, ומיהו בזמנינו נוהגים לצרפו ע"י חומש שבידו, ודוקא לשמוע ברכו וקדיש שהוא חיוב אבל קדיש שאחר עלינו לא יאמרו. וכתב המ"ב משנה ברורה (ס"ק כד) שהרבה אחרונים מחמירין כדברי הלבוש.

תורה לאו בשמים

המ"א נוקט כדבר פשוט שאפילו להצד שאפשר לצרף קטן, אבל יותר מאחד אי אפשר, אבל עי' בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קסב) שכותב שמצא בספר שו"ת מן השמים למהר"י ממיריש (סי' נ"ב) שכותב וז"ל ועוד שאלתי אם מותר לעשות ב' סניפין מאותן שהגיעו לחינוך כגון אותם בני י' או י"א שנים אחרי שהם בני חינוך דרבנן או אם אסור לעשות כן אפי' כי אין שם מנין והשיבו הקטנים עם הגדולים יוסף ד' עליכם עכ"ל. הרי שהסכימו לצרף אפילו ב' סניפין, ודלא כמ"ש המג"א דגם בשעה"ד אין לצרף רק א' ולא ב'. אלא דיש להעיר הרי קי"ל "תורה לאו בשמים היא", אבל כבר האריך הברכ"י בספרו שיורי ברכה (או"ח סי' תקפ"ט) להחזיק בשו"ת מן השמים הנ"ל, בכל דין שנחלקו בו הפוסקים ונשאר בלא הכרעה, דאז אין זה בכלל אין משגיחין בבת קול. (ועי"ע בספרו שם הגדולים ערך רבי יעקב)

גם הרדב"ז (שו"ת רדב"ז מכתב יד - אורח חיים, יורה דעה סימן יא) מביא דברי השו"ת מן השמים, וז"ל ומעשה היה בימי ר"י ב"ר יהודה שהיתה דליקה בעיר, ורצו להתפלל ולא מצאו כי אם ט', והביאו קטן אחד וחומש בידו והתפללו, ורבינו האי כתב דקטן עולה למנין י'. ובשאלות שהיה שואל הצדיק רבינו יעקב ממרויש ז"ל כתוב שאלתי במקום שאין עשרה להשלים המנין אם מותר לעשות שני סניפין מאותן שהגיעו לחינוך כמו בן י' או בן י"א מאחר שהם בני חינוך מדרבנן, ותפלה מדרבנן או אם אסור לעשות כן, והשיבו לי הקטנים עם הגדולים יוסף ה' עליכם. הרדב"ז מסיים שכללא דמילתא דבשעת הדחק יש לסמוך על המקילים, אבל שלא בשעת הדחק יש להשתדל שלא יהא דבר שבקדושה בפחות מעשרה גדולים בני חורין.

כשיבטל המנין

בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ב סימן יח) כתב שהיכא שקיים חשש שאם לא יצטרפו הקטן יתבטל המנין, יש לסמוך על המקילין. נימוקו עמו, שהרי כבר הבאנו שמפורש בר"ן דהא דאין אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה, הוא רק אסמכתא דמדרבנן, וכן מפורש בפמ"ג (הנ"ל) שכתב לענין גר דמצטרף לעשרה משום דאינו אלא אסמכתא בעלמא. ובדרבנן כשאפליגו רבותינו הא יש לילך אחר המיקל, כדאיתא ברמ"א (חו"מ סי' כה סעי' ב') אבל טוב שיהיה בידו חומש בגלילה, וכיון שבזמננו ליכא חומשים כאלו, יש ליתן לו ס"ת, ואף שהיא פסולה סגי לגבי זה לצאת ידי מנהג המג"א. אבל בעת שיקרא הקטן ק"ש ויתפלל בלחש אסור לו לאחוז הס"ת, ולכן תהיה הס"ת מונחת על השלחן והקטן יאחוז בהעץ חיים, וגם כדי שיהיו העם רשאים לישב טוב שהס"ת תהיה מונחת על השלחן והקטן יעמוד אצלה ויאחז בהעץ חיים.

אבל עי' בספר אשי שישאל (פרק טו, הע' כז) שהגרשז"א זצ"ל פי' דברי המ"ב שכתב (ס"ק כד) שהרבה אחרונים מחמירין שלא לצרף שום קטן, **אפילו בשעת הדחק**, עד שיושלם לו הי"ג שנים, שהכוונה אפילו אם יתבטל המנין עי"ז.

ובשו"ת מהרש"ם (הנ"ל) כתב שכדי לא להתפלל במנין של "כת המתחדשים" הוי שעת הדחק ממש ויוכלו לצרף קטן וס"ת בידו בשעה שיאמרו דברי קדושה וכדומה, וכמו שהעיד מהר"י ממרויש שהסכימו כן מן השמים.

הנהגת הש"ץ במנין שמצפים קטן

עוד כתב (האג"מ) שהש"צ לא יתפלל בלחש, אלא יחכה בשירה חדשה עד אחר שיגמרו

העם תפלה בלחש, ויתחיל בקול רם, ובזה יוצא ידי חובתו, דהא מה שמתפלל הש"צ בלחש הוא רק כדי להסדיר את תפלתו שאין זה חיוב כ"כ, ובפרט כשמתפלל מן הסדור. ולפי הרמב"ם (פ"א מברכות הט"ו) ברכה לבטלה הוא איסור דאורייתא, וא"כ להסוברים דאינו מצטרף, אם יתפלל בלחש יהיה זה ברכה לבטלה מה שמחזיר התפלה, ולכן לא יתפלל בלחש אלא בקול רם לבד, שיהיה הנידון בזה רק בשביל קדיש וקדושה שהוא רק איסור מדרבנן.

אבל יש להעיר על דבריו, דא"כ לא יצא אף אחד ידי תפילה בציבור, שהרי הש"ץ אינו מתפלל עמהם, ולכאורה עדיף לעשות תפילה קצרה (א הייכע קדושה), דהיינו או שיתפללו כולם כאחד בקול עד שיגיעו לקדושה, או שהש"ץ יתחיל מיד בחזרת הש"ץ, ואחרי קדושה יתחילו כולם ביחד. ואולי סובר הגרמ"פ שהיות ולפי"ז יפסידו אמירת מודים בציבור, עדיף להפסיד תפילה בציבור, כדי שיאמרו מודים, שהרי קי"ל שאין להתחיל להתפלל כשהגיע לביהכ"נ מאוחר, וכבר התחילו להתפלל שמו"ע, אם לא שיסיים קודם שיגיעו למודים, הרי לן שאמירת מודים בציבור דוחה תפילה בציבור.

אבל עדיין יש להעיר למה לא נעשה כמנהג "הספרדים" הובא בבית יוסף (אורח חיים סימן רלד), שבמנחה הש"ץ לא חזר על התפילה, אלא מתפלל שליח ציבור עם הציבור בקול רם ואומר קדושה וברכת אתה קדוש, ואח"כ אומר האמצעות בלחש עם הציבור, ומתחיל רצה בקול רם וגומר תפלתו בקול רם.

מחלל שבת

הגרמ"פ בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק א סימן כג) חידש שאפשר לצרף מחללי שבת למנין, דהא כיון שמקרא אחד ילפינן הדין בקדוש השם ליהרג בשאר עבירות, שהוא בעשרה, והדין שאין אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה, ולכן כשם שקדוש השם ליהרג הוא מחוייב אף לפני עשרה כופרים ומומרים, אם אף הם משראל, כדמוכח כן מהא דסנהדרין (עד, א) דפשיט בעית ר' ירמיה בתשעה ישראל ונכרי אחד שאינו מחוייב, אלא בכולהו ישראל דאתיא תוך תוך ממרגלים שהיו כולו ישראל, כדפרש"י והתם הא היו כופרין בפרהסיא שגריעי ממחללי שבתות. אלמא שלזה עדיפי מומרים מנכרים, א"כ בהכרח שגם לענין לומר דברים שבקדושה מצטרפי. אבל כתב שמעלת תפלה בצבור מסתבר שלא יחשב, אבל יש לעשות כן בשעה ד"ל לצאת ידי קדיש וקדושה וברכו.

קרבן מוסף

ובשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ב סימן יט) השיגו עליו ממה שהביא בס' זכר יצחק מהגאון ר' יוסף ראזין זצ"ל, דלתפלת מוסף אין מצטרפין מחללי שבתות משום דבמקום קרבן הוא ואין מקבלין קרבן מן המומר, טען הגרמ"פ דאדרבה ראייה גדולה לדבריו, דמשמע דמטעם דבר דבקדושה שבעינן עשרה היו מצטרפין, וסובר עוד יותר דמצטרפין לדידיה גם להתחשב תפלה בצבור, ומתפלא על השואל שכתב שגם הגאון ר' יוסף ראזין זצ"ל סובר שאין מצטרפין לקדיש ולקדושה, הא לדידיה מצטרפין לכל דבר לבד מתפלת מוסף, וטעמו במוסף דחה שם שפיר בס' זכר יצחק, דעל קרבן צבור לא מצינו זה. אבל לכאורה דבריו תמוהים, שהרי מומר לחלל שבת דינו כגוי, א"כ היכא יעלה על הדעת שנוכל לצרפו למנין. וכן באמת נקטו הרבה אחרונים, עי' בספר שערים מצוינים בהלכה (טו, א) שמביא שהפרי מגדים (אורח חיים סימן נה ס"ק ד) נוקט כדבר פשוט שמומר לעבודה זרה וחילול שבת, או להכעיס בדבר אחד, הרי הוא כעכו"ם ואין מצטרף.

וכן פסק המ"ב, דיעוין בשולחן ערוך (אורח חיים סימן נה סעיף יא) שכתב עברייין שעבר על גזירת הצבור או שעבר עבירה, אם לא נידוהו נמנה למנין עשרה. וכתב המשנה ברורה (ס"ק מו) בשם הפמ"ג דדוקא עבירה שעבר לתיאבון, אבל להכעיס אפילו בדבר אחד או שהוא מומר לע"ג או לחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם ואינו מצטרף.

תפילתו תועבה

גם הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן ט) כתב **שחלילה להתחבר למחללי שבת בפרהסיא בשום דבר השייך לעבודה ה'**, ואף על גב דמבואר בשו"ע (סי' נה, יא) עברייין כו' או שעבר עבירה כו' נמנה למנין עשרה, אבל זה אינו אלא מומר לדבר אחד, שאע"ג דכתיב זבח רשעים תועבה, מכ"מ הרי מקבלין קרבנות מפושעי ישראל, כדאיתא בחולין (ה, א) כדי שיחזרו בתשובה, ומכ"ש בתפלה הקלה, אבל המודה באלילים והמחלל שבת בפרהסיא שאין מקבלין ממנו קרבן, משום שמוחק הוא שלא ישוב עוד, וא"כ גם תפלתו תועבה. וא"כ האיך אפשר להצטרף עמו, והרי במקום שתפלתו תועבה אפילו בדיעבד לא יצא ידי תפלה כדאיתא בברכות (כב, ב).

תינוק שנשבה

עי' בשו"ת בנין ציון (החדשות סימן כג) שאחרי שמוכיח שמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי, מסופק הוא בפושעי ישראל שבזמנינו, מאחר שבעו"ה פשתה הבהרת לרוב, עד שברובם חלול שבת נעשה כהיתר, אולי ניתן להם דין אומר מותר שרק קרוב למזיד הוא. ויש בהם שמתפללים תפילת שבת ומקדשים קידוש היום ואח"כ מחללים שבת במלאכות דאורייתא ודרבנן, והרי מחלל שבת נחשב כמומר בלבד מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא וזה מודה ע"י תפילה וקידוש ומה גם בבניהם אשר קמו תחתיהן אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת שדומין ממש לצדוקין דלא נחשבו כמומרים אעפ"י שמחללין שבת מפני שמעשה אבותיהן בידיהם והם כתינוק שנשבה לבין עובדי כבשים כמבואר (סי' שפ"ה) וכ"כ גם המבי"ט (סי' ל"ז) ואפשר נמי דצדוקין שלא הורגלו בתוך ישראל ולא ידעו לעיקרי הדת ואינם מעיזין פניהם נגד חכמי הדור לא חשבי מזידין וכו' יע"ש. והרבה מפושעי הדור דומין להם ועדיפי מהם שמה שמחמיר הר"ש בקראים להחשיב יינם יי"נ אינו מפני חילול מועדות שדומה לשבת בלבד אלא מפני שכפרו גם בעיקרי הדת שמלין ולא פורעין ואין להם דיני גיטין וקדושין שע"ז בניהם ממזרים. ובזה רוב הפושעים שבזמנינו לא פרצו. ולכן לענ"ד המחמיר להחשיב נגיעת יין של הפושעים הללו לסתם יינם תבוא עליו ברכה. אכן גם למקילים יש להם על מה שיסמכו אם לא שמבורר לנו שיודע דיני שבת ומעיז פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד שזה ודאי כמומר גמור ונגיעת יינו אסור.

[ג]

מה נקרא דבר שבקשוא

קריאת התורה

בספר שערים מצוינים בהלכה (טו, א) מביא בשם שו"ת לבושי מרדכי (סי' כ) שאפילו אם נאמר שקטן אינו מצטרף לכל דבר שבקדושה, הוא יכול להצטרף לעשרה בשביל קריאת התורה, משום שקטן עצמו עולה למנין שבעה. רצה לומר שקריאת התורה אינו כמו שאר

דבר שבקדושה שאין לאומרם אלא בעשרה גברים בני חורין, אלא די בעשרה ששייכים לקריאת התורה. (חפשי בפנים ולא מצאתי) אבל לכאורה זה פלא שהרי בקריאת התורה יש גם "ברכו", שאומרים גם בלי קשר לקריאת התורה, ושם בוודאי נחשב כדבר שבקדושה, א"כ אפילו אם נאמר שעצם קריה"ת לא נחשב כדבר שבקדושה, אבל תיפק"ל מצד ה"ברכו" שקטן לא יצטרף.

עמידה בשעת ברכו

לעיקר מה שנוקט שעצם קריאת התורה לא מקרי דבר שבקדושה, יש להביא ראיה מהא דנפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן קמו סעיף ד) שא"צ לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה, וכתב הרמ"א ויש מחמירין ועומדין, וכן עשה מהר"ם. וכתב המשנה ברורה (ס"ק י"ח) שבשעת אמירת ברכו וענית ברוך ה' המבורך לעולם ועד לכו"ע צריכין לעמוד, דהוא דבר שבקדושה. מוכח א"כ שעצם קריאת התורה לא מקרי "דבר שבקדושה". דרך אגב מכאן תוכחה מגולה לאלו שאינם עומדים בשעה שאומרים ברכו, שאע"פ שאפשר להקל בשעת קריאת התורה עצמו, אבל לא בברכו. ומשמע ג"כ שצריך לעמוד ממש, ולא רק שמזיז גופו קצת כאילו מתחיל לעמוד.

חזרת הש"ץ

בשולחן ערוך (סימן נה סעיף ו) בנוגע צירוף עשרה לדבר שבקדושה כתוב, שאם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם, או שהוא ישן, אפילו הכי מצטרף עמהם. וכתב המשנה ברורה (ס"ק לב) דה"ה יותר מאחד ובלבד שישארו רובם שאין מתפללים שמו"ע ויכולין לענות עמהם, ויש מחמירין ביותר מאחד. ובישן בודאי אין לצרף אפילו במקום הדחק ביותר מאחד, כי בלא"ה יש הרבה פוסקים המחמירים בישן. ואילו לענין חזרת הש"ץ כתוב בשולחן ערוך (אורח חיים סימן קכד סעיף ד) כשהש"ץ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן. **ואם אין ט' מכוונים לברכותיו, קרוב להיות לברכותיו לבטלה.** לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו, ויכוין לברכת החזן. משמע דלא סגי שיהיה שם עשרה, אלא שכולם צריכים להקשיב לחזרת הש"ץ. ולפי"ז צריך הש"ץ להמתין לעשרה שגמרו תפלתם, דבלא"ה יש חשש דברכותיו יהיו לבטלה.

וכתב הדרישה (קכד, א) שאין הכוונה ברכה לבטלה ממש, שהרי כבר כתב (סי' נה) שאפילו יצאו מקצתן גומר, וגם שאפילו ישן מצטרף, ובב"י הביא שאפילו אלו שמדברים שיחת חולין מצטרפים. משמע שר"ל שרק לכתחילה צריך להקפיד שיהיו כאן ט' שמקשיבים לדברי הש"ץ, אבל בשעת הדחק אפשר להקל. (מה שהוכיח מזה שיצאו מקצתם, אינו מוכרח כ"כ, דאולי שם הסיבה משום ש"השכינה" לא עוזב כשיצאו מקצתם, כדברי שו"ת שבט הלוי הנ"ל) הט"ז באמת מחמיר לא לצרף ישן משום מה שנפסק בסי' קכד עי"ש.

אבל במגן אברהם (נה, ח) משמע שמכח קושיות אלא דחה דברי השו"ע לקמן, ואפילו אם אין ט' שמקשיבים אפשר לומר חזרת הש"ץ. דיעוין שם שמביא דברי המהרי"ל שאף על גב דכתב הרא"ש דבעינן שיכונו ט' לברכת הש"ץ, (כמ"ש סי' קכ"ד ס"ד), **לא נהיגין הכי דהא חזינן דאפילו מי שמשית ואינו שומע מצטרף.** משמע שנוקט להלכה כדברי מהרי"ל שגם בחזרת הש"ץ די בזה שיש שם עשרה, אע"פ שלא צייתי לדברי הש"ץ.

חילוק בין חזרת הש"ץ לשאר דבר שבקדושה

אבל בשולחן ערוך הרב (סימן נה סעיף ז) מחלק בין דבר שבקדושה לחזרת הש"ץ, וז"ל אם התחיל אחד מעשרה להתפלל תפלת י"ח לבדו ואינו יכול לענות עמהם אעפ"כ מצטרף עמהם, וה"ה לב' או ג' או ד' כל שנשאר הרוב שעונין אמן אין עניית המיעוט מעכבת, שאין אמירת דבר שבקדושה בי' תלוי בענייתן רק שיהיו שם, שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל על כל עשרה שהם בני קדושה שכינה שורה עליהם ויכולים לומר דבר שבקדושה. אבל כשהש"ץ חוזר התפלה פעם ב' צריך ליזהר שיהיו ט' שומעין ועונין אמן אחריו שלא יהיה ברכותיו לבטלה כמ"ש סימן קכ"ד. כדברי השו"ע הרב נקט גם הפרי מגדים (משבצות זהב ס"ק ד) וז"ל ואפשר במקום שמתפללין קדיש וקדושה בקול רם ושאר בלחש, לא בחוזר התפלה, דהשתא אין קושיא מסימן קכ"ד.

וכן משמע שנקט החיי אדם שלגבי חזרת הש"ץ (כלל כט סעיף א) משמע שרק בדיעבד יש לסמוך על ישן, וז"ל הש"ץ חוזר התפלה, וצריכין הכל לשמוע ולענות אמן על כל ברכה וברכה. ואם אין ט' שומעים ועונין, הרי כל הברכות שמברך הם לבטלה ועונשו גדול מאוד, ולכן צריך כל אדם לשתוק, ואפילו ללמוד אסור בשעת חזרת הש"ץ. ואם יש רק ט' השומעים ואחד מהם ישן, יש ליזהר להקיצו כדי שישמע. והוא הדין כשמתפלל, ימתין עד שיסיים. ובדיעבד אם אי אפשר, מצטרף. ואילו לגבי צירוף לדבר שבקדושה (כלל ל) משמע שאפשר לסמוך על ישן אפילו לכתחילה, וז"ל ואם יש עשרה ביחד רק שאחד מהם מתפלל שמו"ע או שהוא ישן, מצטרף עמהם. משמע שסובר כשו"ע הרב שיש הבדל בין דבר שבקדושה לחזרת הש"ץ. ועי"ע בבית"ל (סי' נה ד"ה או) שדן האם אפשר להקל בישן נגד פסק הט"ז ודעימיה, והביא דאפשר דבמקום שמתפללין קדיש וקדושה בקול רם והשאר בלחש יש להקל במקום הדחק בישן, דלית בזה חשש ברכה לבטלה, כדמשמע מפמ"ג דזה קיל יותר. משמע שכחילוק השו"ע הרב והפרמ"ג, נוקט הבית"ל להלכה.

עי' בספר אשי ישראל (פרק טו, ב) שכתב שבוודאי יחכה הש"ץ עד שט' אנשים סיימו תפילתם, ובשעת הדחק אפשר להתחיל אם יש אחד שעדיין לא סיים תפילתו. וצ"ע מאיפה יש לו פשרה זו, שלפי מהרי"ל אין הבדל בין חזרת הש"ץ לשאר דבר שבקדושה, א"כ כמו בשאר דבר שבקדושה הביא המ"ב שיש אומרים שדי ברוב, א"כ ה"ה לגבי חזרת הש"ץ סגי ברוב. ואם ננקוט כדברי האחרונים שלחזרת הש"ץ צריכים ט' שמקשיבים, א"כ אפילו אם יש רק אחד שמתפלל א"א להתחיל חזרת הש"ץ. ועי"ש (הע' טו) מה שכתב בשם ספר תו"ח.